

АДРЕСАТ ЯК МОВНА ОСОБИСТІТЬ

Для сучасної лінгвістичної парадигми визначальним є принцип антропоцентризму, згідно з яким усі лінгвістичні явища розглядаються з точки зору людського фактора. Сучасне мовознавство зосереджене на вивченні мови як людського способу буття у світі, воно досліджує людину як мовну особистість, творця дискурсу у всій складності психологічних, соціальних, гендерних, ідеоетнічних та вікових чинників, що обумовлює актуальність даного дослідження.

О.О. Селіванова зазначає, що в кожному комунікативному акті актуалізуються дві діяльнісні фази: комунікативна діяльність адресанта та комунікативна діяльність адресата. Адресат, виступаючи невід'ємною складовою комунікативної ситуації, постає у спілкуванні як мовна особистість. Ю.М. Караулов підкреслює, що мовна особистість – це та наскрізна ідея, яка пронизує усі аспекти вивчення мови і одночасно порушує межі між дисциплінами, що вивчають людину, оскільки не можна вивчати людину поза її мовою.

Сучасний стан лінгвістичних досліджень мовної особистості характеризується комунікативно-когнітивним спрямуванням, теоретичне підґрунтя якого представлене в роботах Ю.М. Караулова. Згідно з його точкою зору модель мовної особистості трьохмірна та являє собою ієрархію трьох рівнів: (0) – вербально-семантичного (асоціативно-семантичного), (I) – тезаурусного (лінгвокогнітивного), (II) – мотиваційного (мотиваційно-прагматичного). Всі три рівні мовної особистості знаходяться у складних, дифузних відносинах та складаються з: (а) одиниць відповідного рівня, (б) відносин між ними, (в) стереотипних комплексів.

На вербально-семантичному (асоціативно-семантичному) рівні в якості одиниць розглядаються окремі слова. Відносини охоплюють все розмаїття граматико-парадигматичних, семантико-синтаксичних та асоціативних зв'язків, поєднаних “вербальною сіткою” (у результаті розвитку зв'язків між

словесними сигналами активізуються одні структури “вербальної сітки” та гальмуються інші). Стандартні словосполучення (паттерни) та кліше розглядаються як стереотипи.

На тезаурусному (лінгвокогнітивному) рівні базовими одиницями вважаються узагальнені поняття, концепти, ідеї (їх представляють слова нульового рівня, які мають дескриптивний статус). Відносини між цими елементами вибудовуються в ієрархічну систему, що досить чітко відбиває структуру світу. Як стереотипи розглядаються стійкі стандартні зв'язки між дескрипторами, які реалізуються у генералізованих висловлюваннях, дефініціях, афоризмах, крилатих виразах, прислів'ях та приказках.

Орієнтація одиниць мотиваційного (мотиваційно-прагматичного) рівня – прагматична, а відносини на цьому рівні визначаються комунікативною ситуацією та виконуваними комунікативними ролями. Стереотипи взаємодіють з іншими елементами та скорельовані з інтенціями особистості в умовах комунікації. Інтегруючий потенціал є характерним і для прецедентних текстів, що відсилають до культурного фону та фонду мовної особистості.

Відповідно до точки зору Ю.М.Караулова, феномен прецедентності опредмечується лише у текстах певного роду: (1) значущих для особистості в пізнавальному та емоційному відношенні; (2) таких, що мають надособистісний характер, тобто добре відомі широкому оточенню даної особистості, включаючи її попередників та сучасників; (3) звертання до яких відбувається в дискурсі мовної особистості неодноразово.

Відсилання до прецедентних текстів має як прагматичну спрямованість, указуючи на властивості мовної особистості, її цілі, мотиви та настанови, так і лінгвокогнітивну, яка вписує особистість у “своє” мовленнєве спілкування, тобто спрямована на визначення “свого” серед “своїх”.